

És a végére még egy előadás, még egy megteremtett lehetőség: Art Commandó Interaktív Színpad – *Me-se*. A miskolci csapat, kicsit már kifelé kacsintva a diákszínjátszó korból, egyik este (inkább éjszaka) utolsó előadásként örvendeztetett meg bennünket egy olyan produkcióval, amely bármelyik nyíltszíni, utcai fesztiválon, sokadalmon is megállná a helyét. Meséket meséltek, jól, ízlésesen, és bennünket, nézőket is bevonva, és nem berángatva! Belementünk, mert kedvesek voltak, mert hitelesen voltak jelen, szelíden, de kellő erőszakkal szervezték a közös játékot. Még meg is táncoltattak minket, és közben – nem mellékesen – elmesélték a meséket! Bérczes László, a zsűri legtapasztaltabb tagja a következő napi beszélgetésen külön hangsúlyozta, hogy nem hitte volna, miszerint éjszaka fél egykor, az általa néhány napja még nem ismert Hargitai Iván zsűri társunk kezét fogva, moldvai zenére, jókedvűen táncolni fog...

Megtörtént.

Sok, nagyon sok minden másról is lehetne még szólnom e találkozó kapcsán. A 26 előadás végignézésének sajátosságairól, a kísérő programokról, részletesebben az előadások esztétikai színvonaláról. Arról, hogy nem volt ott előadással idén Perényi Balázs, Vidovszky György, Lukács László sem, mintha kis generációváltás is lenne, a tanítványok tanítványai kezdenek mocorogni. Arról, hogy volt e különbség, úgy igazán, művészeti és nem művészeti kategória között, meg oly sok minden másról, de hát ez csak egy összefoglaló.

Remélem, hogy még sokszor, sokaknak adódnak jó lehetőségei a játékra, találkozásokra, igazi diákszínházi élményekre. Nekem idén megadatott.

Szeretetteljes szigorúsággal

beszélgetés Bérczes Lászlóval a XX. Országos Diákszínjátszó Találkozóról

Hodászi Ádám

Pár napja felkerült az internetre az Ördögtatlan Fesztivál programja. Van egy időpont, amihez az van odairva, hogy ODE...

Az a *Piroska*¹⁵ lesz, meg a *Völgyhíd*.¹⁶ Most indult a honlap, és nem volt még energiánk, hogy beírjuk.

Ezt a két előadást te választottad, gondolom, közel állnak hozzád.

Számomra hozzájuk kötődik a két legszebb, „legszínházibb” pillanat a fesztiválról. Az egyik a *Piroskában*, amikor a paraván fölött játszódik egy jelenet bábokkal, majd váltás, a paraván alulról félméternyit fölgöngyölödik, térdtől lefelé látunk valakit, akiről kiderül, hogy ő a nagymama, akit meglátogat Piroska. A nagymama túsarkú cipőben toporog, megáll, egyik lábával köröz, és finoman, elegánsan megkérdezi: „Arról van szó?” – minden tökéletesen pontos és frenetikus: az imént láttuk Piroska mamáját hetegni a szeretőjével, és most egy túsarkú cipő és egy női hang erre szolidan rákérdez. Ezután a narrátor közli, hogy világvárosban vagyunk, a róka és a farkas piros kabrióval száguldozik – és a semmiből pazar jelenet születik: megint egy láb térdtől lefelé, arra rárajzolva pár vonallal három-négy lakótelepi épület, körötte az iménti piros cipő „száguldoz”, benne ül két kicsi állatbábu...

A másik a *Völgyhídban*: Kispál-koncerten „vagyunk”, bömből a zene, a játszó az orrunk előtt csápolnak a mobiltelefonok fényével romantikázva, ez készíti elő azt a pillanatot, amikor a történet végén két mobiltelefon két főhőssé, szerelmespárrá alakul. Semmi mást nem látunk, csak a mobiltelefonok fényét, ezek zuhannak a völgyhídról a szakadékba. Ez vicces, és közben ártatlanságával, naivitásával akár könnyeket kicsaló jelenet.

Tudtam volna még választani az Ördögtatlanhoz, mert volt sok jó előadás a pécsi fesztiválon, de olyasmit akartam, ami számomra a diákszínjátszásnak igazi, jó példája. Az ember zsűritagként ezerféle dologra kell, hogy figyeljen, az előadás minőségére is, de arra is például, hogy mi az, amit pártolando útnak gondolok. Mármint a magam esze, ízlése szerint. Attól persze óvakodnék, hogy úgynevezett „megmondó ember” legyek, és szerencsére zsűritársaim is kerülték a kategorikus ítéleteket. Régen inkább jellemző volt ez: na, vajon mit mond a zsűri, hogyan „kell”, mi az egyetlen elfogadott trend... Én a saját személyiséget tudom csak adni, és tőlem idegen a „megmondás”. Egyébként is hiába mondd meg, hogyan kell szerinted, az a másik ember úgyis a maga személyisége szerint fog cselekedni. A diktatórikus

¹⁵ Gilf Kör: Piroska és a farkas, rendező: Debreczeni Márton

¹⁶ PISZT Janus Társulat: Völgyhíd, rendező: Tóth Zoltán

rendező-tanároknál hiába utalok arra, hogy jó lenne a diákok véleményét, kreativitását stb. figyelembe venni, őket mindez nem befolyásolja. Nem véletlen, hogy a szakmai beszélgetésekre éppen ezek a tanárok nem szoktak eljönni. Ez a legkínosabb és legnehezebb helyzet zsűritagként: ott ül néhány megszeppent alkotó, a diákok – és nincs jelen a rendező-tanár. Szeretnénk szeretetteljes szigorúsággal beszélni egy-egy előadásról, mégis az az érzésünk, hogyha mi most pontosan megfogalmazzuk, amit gondolunk, akkor igazságtalanul azokat sújtjuk, akik ott ártatlanul megjelentek, és akik az önmegvalósító tanár végrehajtó bábjai.

Mennyire egyezett a véleményed a zsűri másik két tagjával, Gyombolai Gáboréval és Hargitai Ivánéval? Mennyire hangoltátok ezt össze a szakmai megbeszélés előtt?

Igazán nagy véleménykülönbség nem volt köztünk de a megbeszélések előtt nem egyeztetettünk semmit. En ezt nem bántam, mert így legalább nem kozmetikáztuk a véleményünket a diákok előtt. Ugyanazzal a kíváncsisággal fordultunk egymás felé, mint a hallgatóság felénk. De egy dolgot hozzáteszek, tudva persze, hogy mindig hasonló a helyzet: nekünk, zsűritagoknak nincs ilyenkor egy lélegzetvételnyi időnk sem, rohanunk egyik előadásról a másikra. Ez nem panasz, a zsűritag a pénzéért dolgozzon meg, de ilyen töménen talán még sose kaptuk az „élményt”. Idézőjelbe teszem, mert így legfőbb élménnyé maga a rohanás válik. Igyekeztünk úgy beülni az aznapi utolsó előadásra is, mint az elsőre vagy a harmadikra, ugyanazzal a nyitottsággal, kíváncsisággal és frissességgel. De hiába határozod ezt el, nem tudod megtenni. Az utolsó este utolsó előadásánál¹⁷, utólag azt gyanítom, picit talán igazságtalanul szigorúak, de már élőholtak voltunk.

alávaló _színpad, Győr, Éntő Mitiók; Papp Gergely felvétele

Hogy volt ez régebben? Sokadik alkalommal voltál zsűritag a fesztiválon.

Legelőször valamikor 1980 körül kerültem az országos diákszínházi fesztiválra, akkor ártatlan, mit sem sejtő tanárként életem első „előadásával”, ami valójában egy besikerült ünnepi műsor volt. Ez Csurgón történt, az volt akkoriban hagyományosan a fesztivál színhelye. Utána is bekerültünk néhányszor a csapattal az országos döntőbe, vissza-visszajártam tehát. Van olyan élményem is, hogy a Film, Színház, Muzsika újságírójaként vettem részt, és van olyan, ebből van most már a legtöbb, hogy zsűritagként voltam jelen. Mindig ezt a fajta töménységet tapasztaltam, színház napi 24 órában. Ez jó. Itt most 26 előadást

¹⁷ Radnóti: Makacs, rendező: Bethlenfalvy Ádám

láthattunk, persze csak a zsűri három tagja. A művészeti és nem művészeti iskolák produkciói együtt „versenyeztek”. Három nap alatt mindezt kíváncsian végignézni, majd többórás koncentrált megbeszéléseket tartani – ez lehetetlen. Ha csak ennyi idő van, azaz ennyi pénz van a fesztiválra, akkor az előválogatóknak szigorúbbnak kell lenniük. Húsz előadás esetén arra is lett volna lehetőség, hogy a diákokkal, rendezőtanárokkal ne csak hivatalos megbeszéléseken találkozassunk.

Mondtad, hogy tudtál volna még jó előadást választani az Ördögkatlanba. Mely előadások tetszettek még?

Mindenek előtt azok, amelyek a debreceni Ady Gimnáziumból és a budapesti Vörösmartyból érkeztek. Azt gondolom, ez a két legerősebb műhely. Itt nem jellemző az, hogy önmegvalósító drámatanárok a diákokat belekényszerítik saját, korábban meg nem valósult nagy „művészetükbe”. Ez úgy igaz, hogy közben akár Mészáros Tibi Debrecenből, akár Mercs János, akik még tapasztalatlanok ebből a szempontból, akár a Vörösmarty Gimnázium már tapasztalt tanárai, Golden Danitól Mezei Gáborig, igazából mégis csak meghatározzák a csapatot. Felismerhetők az előadásaik: tudni lehet, hogy például az a fajta színház, amiben az élőzenének, a ritmusnak, a verseknek, a töredékekből összerakott, mozaikszerű szerkezetnek hangsúlya van, valószínűleg Papp Gáborhoz kötődik.¹⁸ Felismerjük a tanár keze munkáját, miközben a diákok kreativitása uralja az előadásokat. Ezzel szembeállítva megemlítem például a Balatonalmádiból érkezett csapatot,¹⁹ akik nagy hittel és odaadással csinálták a dolgukat, de olyan érzésem volt, hogy csak végrehajtói egy tanári akaratnak. Ilyen színház is van, úgynevezett rendezői színház, ahol egy karizmatikus rendező meghatároz szinte mindent. De ahhoz karizmatikus rendező is kell. Ha a közepes szintet el nem érő szöveg és rendezés uralja a terepet, akkor az a gyanúm, hogy ott a diákok nem nagyon lettek megkérdézve. Illetve nem is megkérdézní kell őket, hanem olyan helyzeteket teremteni, gondolom én, amelyekben az elemi kreativitás, ami azért minden tizenévest, de legalábbis többségüket jellemzi, utat kap. A műhelyekről beszélve meg kell említeni még a Hetényi Gimnáziumot, úgy tapasztalom, hogy ott is komoly, elmélyült munka folyik. Ennek lenyomata volt Pécs Zuti Krisztián előadása.²⁰ Ugyanakkor olyan valahai műhely, mint a szentesi, én legalábbis úgy tapasztalom, megszűnni látszik. Most egy összedobált etűdsorral szerepeltek. Nem az a baj, hogy nem volt jó az előadás, hanem hogy egyértelműen látszott, nagyon kevés munka van mögötte.²¹ Régebben onnan két-három-négy előadás érkezett, egyik jobb, másik kevésbé jó, de érződött, hogy komoly műhelymunka folyik a Horváth Mihály Gimnáziumban.

Mi jellemzi a jófajta műhelymunkát, és ebből következően a jófajta diákszínjátszást?

Eszembe jut a Vörösmartysok *Don Juan* előadása,²² ahol a játszó elsősorú törekvése az volt, hogy tizenéves pimaszsággal, a felnőttek komolykodását kinevető szemtelenséggel és humorral, még hozzá pofátlan humorral, idézőjelbe tegyenek dolgokat, amiket mi, úgynevezett komoly felnőttek nem mernénk megtenni, és amikre nem mernénk rákérdezni. Ez a bátorság persze nem csak a Don Juanra jellemző, ezt általában is a diákszínjátszás elemi mozgatójának tartom. Nem arról beszélek, hogy bármit is komolytalanul kellene csinálni, de ha hiányzik annak a 15-16 éves embernek a világlátása, ami mégis csak más, mint a 40-50 éves felnőtté, akkor valami lényeges vesz el. De miközben hangsúlyozom ezt a pofátlan, szemtelen szellemességet, kifigurázást, akár a pátoszt nevetségessé tevő egészséges tinédzser szemléletet, azt is hangsúlyozom, hogy ebből nem következhet trehánytság, „ahogy esik, úgy puffan”-szemlélet. És bizony találkoztam ilyenekkel is. De inkább pozitív példát mondok: az Adyáknak volt az *Elöttem az élet* című regényre épülő előadása²³ és abban egy epizód, egy jelenet a Három nővérből. Elképesztő pontosságra volt szükség, csak ez tudta a jelenet frenetikus humorát megteremteni. A játszó hihetetlenül koncentráltak, miközben jól pofán csapták a rosszul értelmezett csehovi pátoszt – és közben fetrengett mindenki a röhögéstől. Az nem igazán áll hozzám közel, de mégis elfogadom, és tulajdonképpen értékelem, amikor megfelelő színvonalon hagyományos színházcsinálás történik a diákszínházban. Amikor például színpadra írt műveket, közsínházakat imitáló módon megvalósítanak. Erre példa a *Pillanatképek egy bolygóról*²⁴: minőségi munka, amiben egy tekintélyes múlttal rendelkező, nagy tudású színházi rendező megvalósította saját elképzelését, de nekem az az érzésem, hogy sem a játszókat, sem a nézőket nem szólította meg, a jelen idő kiszivattyúzódott valahogy, és színházat láttunk a hetvenes évekből.

¹⁸ 214-es csoport: 214-es kórterem, rendező: Papp Gábor

¹⁹ Balatonalmádi Gimnázium: Holvotomiglan, rendező: Kovács Gáborján

²⁰ XLMese: Édes Anna, rendező: Zuti Krisztián

²¹ HMG tizenegyedé: Da!, rendező: az osztály

²² VMG 11/d: Don Juan Divatház, rendező: Golden Dániel

²³ Adyák-Kimi Színpad 12: Elöttem az élet, rendező: Mészáros Tibor

²⁴ Pécsi Művészeti Gimnázium: Pillanatképek egy bolygóról, rendező: id. Bagossy László

Mindenképpen közel áll hozzám a konkrét társadalmi problémák személyes megszólaltatása, ami vagy olyan műveket szülhet, amiket a csapatok maguk írnak a próbákon, vagy olyan, jó értelemben kifacsart szövegek jönnek létre, amikben apropónak használják föl szerzőket, és így vagy úgy, de saját életük, életünk fájó konkrétumait hozzák elő. Ilyen volt például a pápaiak előadása,²⁵ amibe egy fiatal pápai költőnek és Villonnak a szövegeit keverték, és így mutatták fel egy mai tizenéves kálváriáját, egy elesett, margóra került fiú sorsát. Vagy ott volt a *Cigánymózes*,²⁶ ami a kirekesztettséget állította középpontba. Mindkét esetben szerettem a problémafelvetést, igaz, kicsit idegenkedtem a didaxistól. Az mindenképpen közelebb áll hozzám, amikor akár sután, dadogva, de saját eszközeiket keresik, és nem azt próbálják ellesni, hogy csinálják a „nagyok a nagyszínházban”. Ez utóbbira példa két tehetséges srác előadása: *Kövek a zsebben*.²⁷ A két „színész” azt próbálta utánózni, amit a tévében, moziban látunk, és amit profi módon abszolválnak az amerikai filmek. De hát ennek mi köze a diákszínházzal?!

Art Commandó Interaktív Színpad, Miskolc, Mese; Szabó Mátyás felvétele

Van, hogy a díszlettel, a jelmezzel is hasonlítani akar egy előadás arra, amit a tévében, a színházban látnak.

Amikor a kétségbeesés akár egy osztályt, egy csapatot, egy társulatot a tanárral együtt az első pillanatban elkap, hogy hogyan építsük föl a völgyhidat vagy egy világvárost – akkor sok minden eldőlt. Az jó, ha az első kétségbeesés után vállalat vonnak, és azt mondják: na, akkor nézzük meg, mi van körülöttünk, mi van például ebben az osztályteremben. Hogyha ezt a helyzetet nem akadálnak tekintik, hanem a fantázia terepének, akkor szédületes dolgok születhetnek. A debrecenieknek volt egy sokféle etüdből összerakott, ingatag színvonalú, de remek jeleneteket fölmutató előadása,²⁸ amiben a szereplők egy-egy ócska, kidobott billentyűzetet raktak maguk elé és egy ritmusjáték született meg, ahogy a billentyűket ütögették.

²⁵ Szeleburdiák Színpad: Keresztutak, rendező: Németh Ervin

²⁶ Galéria csoport: Cigánymózes, rendező: Hajós Zsuzsa

²⁷ Fülke Társulat (Márton Kristóf, Benkő Bence): Kövek a zsebben

²⁸ Adyák-Kimi Színpad 12: Létezők, rendező: Mercs János

Nincs olyan fiatal, aki, mindegy milyen okokból: hogy háborúsdt játszon a képernyőn, hogy e-mailt küldjön, dolgozatot írjon vagy chaten szerelmet valljon, szóval nincs olyan, aki ne ülne naponta a billentyűzethez. És most ott van előttünk az, ami egyszerre személyes és egyszerre a legeslegszemélytelenebb dolog – már nem csak ritmusjátékot látunk, hanem vallomást arról a világról, amiben élünk. Kellett hozzá tíz kidobott billentyűzet a szemétből.

A semmiből színházat csinálni, talán ez volt a legerősebb élményem. Ez volt az, amit én, úgynevezett profi, leginkább irigyeltem a fiataloktól. Színházban dolgozom, tapasztalatból tudom, néha heteket agyal az ember, és nem jut célba, aztán egyszer csak itt van az orrom előtt egy pofonegyszerű dolog, legfeljebb „ellopni” tudnám...

Van még olyan az elmesélteken kívül, amit még „ellopnál”?

„Lopni” szabad egyfelől, másfelől meg nem lehet. Azért mondom, hogy szabad, meg nem lehet, mert a megoldást elszedhetem, és az nem bűn, de azt az utat, ami a megoldáshoz vezetett, nem tudhatom bejárni. Volt a Mese című egyszerűcske előadás (Art Commandó Interaktív Színpad: Mese, rendező: Szeszák Szilvia), a közönséggel játékos kapcsolatot teremtve meséltek el egy szimpla történetet az ördögről, ami attól fénylett föl, hogy valóban tudtak játszani velünk. Ilyet láttunk már, persze. De az a legfőbb kérdés, hogy meg tudod-e jól szólítani a nézőt. Merthogy a nézők 90 százaléka, közülük tartozom én is, irtózik attól, hogy őt bármire késztetik, bármit akarnak tőle. Izgul, hogy ne ő legyen a kiszemelt. De ha azzal az emberséggel, természetességgel és esetlenséggel közelednek hozzá, ahogy ez a csapat csinálta, még az is megtörténhet, hogy én, aki a legutolsó vagyok, aki erre vágyok, már szinte azon izguljak, hogy engem is valahogy bevonjanak a játékba. Ezt a közvetlenséget és természetességet például nagyon szívesen ellopnam, de hogyan? Ők nyilván olyasfajta csapat, olyasfajta együttléteik vannak, amiben ez a létezés magától értetődő.

Látványlag nem szakmai kérdéssről beszélek: emberség, közvetlenség, a másik szeretetteljes megszólítása... De ezek számomra a színházhoz és persze az élethez tartozó fontos kiindulópontok. Azt remélem, zsűritagként is ezeket tudtam a magam módján érvényesíteni.

(Hajónapló Műhely 7.)

Azonnali visszacsatolás

– válogatás a fesztiválon készült rövid kritikai írásokból –

Galéria Csoport: Cigánymózes

A *Cigánymózes* című előadás a lázas keresés színháza, az önmagát és világát megkérdőjelező ember kiáltása. Ránk zúdítja azt a kérdésáradatot, amely felgyülemlett bennük, de a fő kérdés, amely alakítja a történetet, az identitás mibenléte. A legfőbb probléma: megválaszolni, hogy ki vagyok én. Pusztán a koordináta-rendszer egy pontja vagy individuum? Mitől lesz az, aki vagyok? A fogantatás pillanatában már minden eldőlt volna? Vagy olyanná alakítom önmagam, hogy a tükörben látott képemmel maximálisan elégedett lehessenek? A feszült csendben a színpadról tanácstalan arcok merednek a nézőkre, akik ugyanekkor kétellyel tekintenek vissza.

A történet főhőse Mózes, egy cigány származású egyetemista fiú, aki halála előtt végiggondolja, hogy ki is ő valójában. A vég előtt gondolatban visszatér a kezdethez, a faluba, ahonnan elindult. A kúthoz, amely egyszerre a születésnek és a halálnak is szimbóluma. Felidézi gyerekkori emlékeit, szerelmeit, a helyet, amelyet egy csapásra maga mögött hagyott. Anyja mindent megtett, hogy fiának jobb életet biztosítson, és hogy semmilyen szálon se kötődjön a közeghez, amelyből származik. Megrendítő az anyát alakító lány monológja, amelyben arról beszél, hogy mennyire reménykedett abban, hogy fia elfelejti őt is. A cigányság ebben az előadásban nem etnikai kérdéseket vet fel. A cigány szót ki lehetne cserélni négerre, zsidóra, magyarra, kék szeműre, vörös hajúra, heteroszexuálisra, homoszexuálisra, gazdagra, szegényre stb. Mindezek meghatározzák származásunkat vagy a természetből kapott identitásunkat, és egyben le is határolnak minket.

A szereplők koncentrált játékkal végig hitelesek, az olykori szövegtévesztések ellenére is. Az első perctől beszippantanak a világukba, és magukkal ragadnak. Mózes alakja kiemelt figura, a többiek pedig olykor különálló szerepet játszanak, olykor egységbe olvadva kórusként vitáznak Mózesrel. Összességében lényegtelen egyéni teljesítményeket értékelni: a csapat egyben alkot egy egészet. Mintha egyszerre lélegeznének, együtt léteznek, szimbiózisban. Ezt csak olykor törik meg apró momentumok, ilyen például az előadás elején lévő éneklés, amely bár nagyon szép, nem tud a jelenet szerves részévé válni. (...)

Mózes szeretné elhinni, hogy ő a bibliai Mózes, aki kettéválasztotta a tengert, és kivezette népét a rabságból, de a többiek közlik vele, hogy ő csak Cigánymózes. Az önmagáról alkotott idea szertefoszlik, s az egyénisége ismét megkérdőjeleződik. Ezzel a momentummal felvetődik a legkínzóbb kérdés: fontos vagyok-e egyáltalán? Ki mondja meg? Isten? Hiszen végül úgymint mindenki meglátja a sarokban a halált.

Kelemen Kristóf

(...) Mózes sorsában benne van népének felemelkedési lehetősége, de halálával mindez meghiúsul. Mózes története leképezi a cigányság problémáját: a beilleszkedésnek vagy az identitás megőrzésének kérdését. Az élet elindulása, a születés, az utca elején elhelyezkedő kút, és a halál ugyanaz a kút, az újrakezés, a tiszta lappal indulás motívuma. Hajós Zsuzsa rendező ezt a sokrétűséget dolgozza össze egyetlen előadássá, amelynek világában biztonságosan mozognak az előadó diákok. (...)